

Ζωή χωρίς τοτέμ (Κορνήλιος Καστοριάδης)

Θα υπάρξει κάποτε μια ανθρωπότητα που δεν θα έχει ανάγκη από τοτέμ; Αυτό είναι το θέμα. Τα τοτέμ πήραν διάφορες μορφές. Δεν έχει μεγάλη σημασία η ιστορική ακρίβεια του τοτέμ. Από αυτή την άποψη, ο Ιεχωβάς αποτελεί και αυτός ένα είδος τοτέμ. Ο Φρόιντ εν μέρει προσπαθεί να απαλύνει το ζήτημα, γιατί θεωρεί πως ο εβραϊκός είναι από τους πιο απρόσωπους νόμους. Κατά τη γνώμη μου, μία από τις ελλείψεις της ψυχαναλυτικής αντίληψης πάνω σε αυτό το ζήτημα -που συνδέεται με το ζήτημα των ανολοκλήρων ή των μη περατών

αναλύσεων- είναι ότι ασχολούμαστε αποκλειστικά με τη λιβιδινική πλευρά του ζητήματος, δηλαδή τον φόβο του να αποδοκιμαστούμε ή να μην αγαπηθούμε («αν το κάνεις αυτό, ο Θεός δεν θα σ' αγαπάει πια») από ένα πρόσωπο υποκατάστατο του πατέρα ή της μητέρας (πολύ συχνά της μητέρας) και δεν βλέπουμε την άλλη πλευρά. Η άλλη πλευρά είναι ο θάνατος και η θνητότητα. Ο Φρόιντ, στο «Μέλλον μιας αυταπάτης», συνδέει τις ρίζες της θρησκείας με το συναίσθημα της αδυναμίας μπροστά στον απέραντο κόσμο. Η επιστήμη αντικαθίσταται από την ψυχολογία, αφού ανθρωποποιούμε τη μοίρα, τις δυνάμεις της φύσης κ.λπ.: Ο Θεός με αγαπάει ή δεν με αγαπάει, θα φέρομαι έτσι ώστε να με αγαπάει -σαν να ήταν γυναίκα, άνδρας, εραστής ή ερωμένη. Είναι η απάντηση στο σπουδαιότερο αίνιγμα, το αίνιγμα του θανάτου.

Όμως, ο έσχατος ευνουχισμός, αν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε αυτόν τον όρο, είναι να καταλάβουμε ότι σε αυτό το ερώτημα, στο ζήτημα δηλαδή του θανάτου, δεν υπάρχει απάντηση. Είναι η ριζική αποδοχή από το υποκείμενο της θνητότητάς του ως προσωπικής αλλά και ως ιστορικής μορφοεικόνας. Αυτό ακριβώς είναι πολύ δύσκολο να γίνει αποδεκτό στην ανάλυση, τόσο από τον μεμονωμένο ασθενή όσο και από τις κοινωνίες. Ένα μέρος αυτής της απόγνωσης της σημερινής κοινωνίας είναι η προσπάθεια, μετά την πτώση της θρησκείας -και τώρα αναφέρομαι στη Δύση- να αντικαταστήσουμε αυτήν τη θρησκευτική μυθολογία με μια άλλη, εμμενή μυθολογία, αυτήν της άπειρης προόδου. Τη θρησκεία της ιστορίας, είτε με τη φιλελεύθερη είτε με τη μαρξιστική μορφή της. Και αυτό αντί

να δούμε πως πρόκειται για μυθολογικές κατασκευές οι οποίες δεν στέκουν ορθολογικά .

Γιατί, διάολε, πρέπει να αυξάνουμε απεριόριστα τις παραγωγικές δυνάμεις; Υπάρχει σήμερα, επομένως, με την κατάρρευση τόσο της ιδεολογίας της προόδου όσο και της μαρξιστικής ιδεολογίας, ένα τεράστιο κενό, και αυτό είναι κενό νοήματος, διότι η ανθρωπότητα εγκαταλείπει το νόημα του θανάτου που είχε δοθεί από τη χριστιανική θρησκεία στη δυτική ανθρωπότητα και ακόμα δεν μπορεί, και ίσως να μην μπορέσει ποτέ -όμως εδώ βρίσκεται, κατά τη γνώμη μου, το πιο καίριο πολιτικό ζήτημα- να δεχτεί πως είμαστε θνητοί, τόσο ως άτομα όσο και ως πολιτισμός, και πως αυτό δεν αναιρεί το νόημα της ζωής μας.

Αυτό που ανέκαθεν με έβγαζε από τα ρούχα μου με τον Χριστιανισμό είναι αυτή η ιδέα ότι υπάρχει ένας Θεός ο οποίος μπορεί να με αγαπάει, εμένα. Ποιο είναι αυτό το άπειρο Ον που ενδιαφέρεται αν έφαγα όλη τη σούπα μου ή αν δεν την έφαγα, αν αυνανίστηκα ή αν δεν αυνανίστηκα, αν πόθησα ή όχι τη μητέρα μου, που απαγορεύει τη σοδομία, το ένα, το άλλο κ.λπ.; Είναι όλα αυτά άξια ενός Θεού; Όχι. Γιατί ο Θεός έχει όλα αυτά τα κατηγορήματα; Διότι παρουσιάζεται ως υποκατάστατο ακριβώς της αρχής της απαγόρευσης, προσφέροντας την παρακάτω πριμοδότηση: «Αν το κάνεις αυτό, ο Θεός θα σε αγαπάει» -και αυτή είναι η επανασεξουαλικοποίηση. Βέβαια, δεν είναι η μετουσιωμένη αλλά η εξιδανικευμένη σεξουαλικότητα. Δηλαδή δεν πρόκειται να κάνουμε έρωτα με τον Θεό, πάντα όμως θα είμαστε καθισμένοι στους κόλπους του.

Ας θεωρήσουμε ότι όλοι θα βρεθούμε στους κόλπους του. Ποιος άλλος έχει κόλπο; Η μαμά, έτσι δεν είναι; Συνεπώς, δεν αποδέχομαι αυτή την ιδέα. Και θα ήθελα να πω κάτι ακόμα: είναι αλήθεια ότι πρόκειται για ένα σοβαρότατο πρόβλημα στην πραγματικότητα. Όπως λέει ο Ζαν Λικ, το νόημα βρίσκεται ακριβώς μέσα στη δραστηριότητα που το δημιουργεί, και για μένα άλλωστε εδώ εισέρχεται μια καινούργια ερμηνεία της φιλοσοφικής ιδέας της αλήθειας. Διότι η αλήθεια δεν είναι αντιστοιχία, δεν είναι προσφορότητα, είναι η συνεχής προσπάθεια να διαρρηγνύουμε την κλειστότητα στην οποία βρισκόμαστε, και να σκεφτούμε όχι πλέον ποσοτικά αλλά βαθύτερα και καλύτερα. Αυτή η κίνηση είναι η αλήθεια. Γι' αυτό υπάρχουν μεγάλες φιλοσοφίες που είναι αληθινές, ακόμα κι αν είναι λανθασμένες, κι άλλες που μπορεί να είναι σωστές και να μην έχουν κανένα ενδιαφέρον.

Ελευθεροτυπία [16/12/2001])